

Çuhacı Hanı'nın üst kat planı (Güran, s. 220)

nın 22 Zilhicce 1163 (22 Kasım 1750) tarihindeki büyük Hocapaşa yangınında zarar gördüğünü Vâsıf tarihinde kaydetmiştir. Herhalde bu yangında içindeki tüccar malları ile ahşap kısımlar yanmıştır. XIX. yüzyıl başlarında handan çuha tüccar ve esnafı uzaklaşmış ve bunların yerini kuyumcu kakmacıları almış, günümüze kadar da bu esnafın toplandığı yer olarak gelmiştir. 1964 yılında Hakkı Göktürk'ün tesbitine göre ancak dörtte biri vakıflara ait olan handa esnafın çoğunluğunu kakmacı kuyumcular teşkil ediyordu. Bunların dışında gümüş, elmas, altın işleyen sanatkârlarla diğer bazı esnaf atölyeleri de vardı.

Temiz bir işçilikle tuğla ve taştan karma teknikte yapılmış olan Çuhacı Hanı, bu çeşit yapıların ekserisinde olduğu gibi iki katlıdır. Ortasında dikdörtgen biçimde bir iç avlu (21 × 28,5 m.) bulunur. Üst kat odalarının önlerinde pâyelere oturan kemerlerin teşkil ettiği revaklar vardır. Önceden mevcut sokağa uyması için bir cephenin üst katı taş konsollar üzerinde çıkmalı olarak yapılmıştır. Gerek üst kattaki odaların üstleri, gerekse revakın her bir bölümü, kurşun kaplı olan manastır tonozları ile örtülmüştür. Bütün benzeri hanlar gibi bu eser de kullananlar tarafından merhametsizce tahrip edilmiş, yapılan eklemeler ve değişikliklerle mimarisi bozulmuştur. Ayrıca avlunun ortasına çirkin binalar yapılmış, revakların önleri kapatılmış, hatta buralara son derece çirkin cephelemler eklenerek mimari düzeni alt üst edilmiştir. Çuhacı Hanı'nın girişe göre sol tarafı, mevcut sokak dokusuna uymak mecburiyeti yüzünden intizamsız bir dış çizgiye

sahiptir. Giriş ise başka hanlarda rastlanmayan biçimde uzun bir dehliz halinde olup iki yanında bu dehlize dönük odalar bulunur. Böylece Çuhacı Hanı, benzerleri arasında mimarisi bakımından değişik özelliklere sahip önemli bir eser olarak ortaya çıkmaktadır. İçindeki mescid ise kapının üstünde bulunuyor ve bir merdivenle çıkılıyordu. 1914 yılına kadar kullanılan bu ibadet yeri daha sonra atölye haline getirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyi, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 78; Vâsıf, *Tarih*, I, 66; C. Gurlitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1909-12, s. 50 ve İv.; A. M. Schneider, *Konstantinopel*, Mainz 1954 (hanın yüksekten çekilmiş fotoğrafı); Feridun Akozan, "Türk Han ve Kervansarayları", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 137, 149 (plan), 163 (fotoğraflar); *Eminönü Camileri* (nşr. Eminönü Müftülüğü), İstanbul 1987, s. 57; Ceyhan Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimârisi*, İstanbul, ts., s. 117-118, 220 (plan), s. 248, rs. 13, 14; Hakkı Göktürk, "Çuhacıhanı" ve "Çuhacılar Hanı Mescidi", *İst.A.*, VIII, 4150-4151.

SEMAVİ EYİCE

ÇUHADAR

(چوخه دار)

Osmanlı Devleti'nde
Enderun teşkilâtında
Has Oda ağalarından biri.

Çuhadar, Farsça'da "yün kumaş" mânâsına gelen çuhaya, "sahip olan" anlamındaki dâr kelimesinin ilâvesiyle oluşmuştur. Selçuklular'daki çamedar'ın karşılığıdır. Yaygın olarak çuhadar şeklinde de kullanılır. Çuhadarlık Çelebi Sultan Mehmed zamanında (1413-1421) ortaya çıkmıştır. Başçuhadar ağa ve maiyetindeki ikinci ve üçüncü çuhadarların başlıca görevleri padişahın yağmurluğunu, kürk, kaftan, ayakkabı ve çizmelelerini korumak, merasimlerde ve binişlerde bunları bir yerden bir yere taşımak, bayram törenlerinde halka para serpmektir. Başçuhadar ağa aynı zamanda padişah bir yere giderken veya cuma selâmlığına çıkınca gerektiğinde çuhadarlarla birlikte bostancıbaşı, büyük ve küçük mirâhür ağalarla kapıcılar kethüdâsının, solakların ve sandalcıların nâzirliğini yapardı.

Başçuhadarın teşrifat görevleri de vardı. Meselâ vezîriâzam, şeyhülislâm, Kırım hanı ve rikâb-ı hümayun kaymakamlığına tayin edilenleri sarayın Soğukçeşme Kapısı'nın iç tarafında karşılar, yandaki peyk ve solaklarla birlikte bun-

Başçuhadar ağa
(Ârif
Mehmed
Paşa,
*Mecmûa-i
Tesâvür-i
Osmâniyye*,
İstanbul 1279,
levha II)

ları Orta Kapı'ya kadar götürürdü. Padişah Beşiktaş'taki sarayda ise, adı geçen görevlileri Çinili Meydan'da karşılayarak padişaha götürür ve görüşme bittikten sonra geri getirirdi. Bu hizmetlerine karşılık yeni tayin edilen mevki sahibinden belli miktarda bir para alırdı. Çuhadarın XVI. yüzyılda yevmiyesi 20 akçe idi. Bu ücret XVIII. yüzyılda 35 akçeye çıkmıştır; ayrıca zeâmet'i vardı. Fâtihten Sultan Mehmed, öteki Has Oda ağaları gibi çuhadara da yılda dört kaftan verilmesini emretmektedir (Özcan, s. 46). Çuhadar mevlidlerde 170 altın bahşış alırdı. Çuhadar odasının âmiri olan başçuhadar terfi ederse silâhdar, dış hizmete çıkarılsa XVII. yüzyılda beylerbeyi ve vezir olurdu. Yeniçeri ağalarının bir ara ağa bölüklerinden tayin edilmesi sırasında bazı çuhadarların ağa olarak da görevlendirildiği olmuştur.

Çuhadar XVIII. yüzyıl başlarına kadar protokolde has odabaşından hemen sonra gelirken Çorlulu Ali Paşa'nın silâhtarlığı zamanında silâhtarlığın altına düşmüş ve silâhtar ağanın yokluğunda onun vekilliğini yapar olmuştur. Kendisinden sonra rikâbdar ağa gelirdi. "Çâr erkân-ı cüvâni" denilen has odabaşı, silâhdar, çuhadar ve rikâbdar ağalar padişaha doğrudan arzda bulunma yetkisine sahiptiler. Padişah bir yere gittiğinde başçuhadar ağa rikâb-ı hümayunun sağında yürür, ikinci çuhadar kırmızı atlas keçe içindeki ayakkabıyı belirindeki gümüş paftalı kuşağını yan tarafında asılmış durumda taşıyarak giderdi. Çizmeci denilen üçüncü çuhadar başçuhadarın ardından yürüyerek padişahın yedek çizmesini taşıır, dördüncü çuhadar ise onun ardından yürürdü. Öteki çuhadarlar ri-

ÇUHADAR

Salma başçuhadarı ile Kuloğlu başçuhadarı (Ârif Mehmed Paşa, *Mecmûa-i Tesâvir-i Osmaniyye*, İstanbul 1279, levha XV)

halefi olan çuhadara devredilir ve hazırlanan defterin biri padişaha, diğeri de yeni çuhadara teslim edilirdi. XVIII. yüzyılda ilk tayini sırasında çuhadara 11.300 çürük akçe verilirdi.

Osmanlılar'da sadrazamların sivil tahrî görevlilerine de çuhadar denirdi. Bunlar belgelerde "tebdil çuhadarı" olarak geçmektedir (BA, Cevdet-Askerî, nr. 23.659). Şeyhülislâmların, mevleviyete kadar yükselmiş kadıların, kaptanpaşaların, tersane emininin, yeniçeri ağalarının, sekbanbaşı ve çavuşbaşı gibi yüksek devlet ricâlinin de özel çuhadarları vardı. Taşrada vali ve mutasarrıfların hükümet merkezinde kapı kethüdâsı ve çuhadar adı altında memurları olduğu gibi 1908'e kadar resmî dairelerin de kapı çuhadarları mevcuttu. Aynı şekilde topçubaşı ve arabacıbaşı gibi kapıkulu ocaklarının ileri gelen zâbitlerinin kapı çuhadarlarının bulunduğu da belirtilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Ali Emîrî, III, nr. 18396; BA, Cevdet-Askerî, nr. 23659; BA, Cevdet-Saray, nr. 2647, 2790, 5848; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), s. 82; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-ibrâr*, Bulak 1248, s. 631; Mehmed Halife, *Târîh-i Gilmânî*, İstanbul 1340, s. 97; Silâhdar, *Târîh*, I, 182; Râşid, *Târîh*, I, 91; d'Ohsson, *Tableau g n r l*, VII, 35-37; Hızır İlyas, *T r h-i Ender n*, İstanbul 1276, s. 10, 28-29, 138-141, 147, 328, 329, 338, 429, 435; *Teşrifât-ı Kadime*, s. 53, 58, 66; Atâ Bey, *T r h*, V, 30, 201-204, 208, 209, 253; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 35, 84; a.mlf., *İlmiye Teşkilâtı*, s. 136, 139, 141, 196; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 72, 322-323, 327, 348-350; a.mlf., *Kapukulu Ocakları*, I, 152, 179, 182, 192, 403; a.mlf., *Merkez-Bahriye*, s. 209, 314; Abdülkadir  zcan, "F t h'in Teşkil t Kanunnamesi ve Nizam-ı  lem İçin Kardeş Katli Meselesi", *TD*, sy. 33 (1982), s. 42-43, 46; Pakalın, I, 384-386; *TA*, XII, 140-141; R. Ekrem Koçu, "uhadar, uhadar AĞa, Rikab Başçuhadarı AĞa", *İst.A*, VIII, 4159-4160.

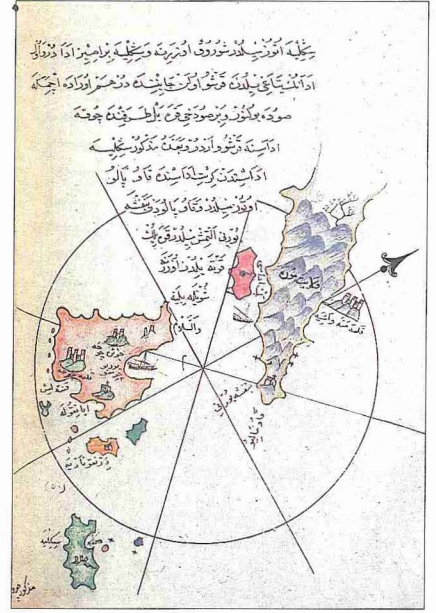
ABDÜLKADİR ÖZCAN

ÇUKA ADASI

Mora yarımadasının güneydoğusunda
Lakonia körfezinin ağzında bir ada.

Eski Yunanca'sı Kythera, Latince'si Cytera, İtalyanca'sı Cerigo'dur. Osmanlı kaynaklarında uha şeklinde de geçmektedir.

Pir  Reis uka'yı Benefşeburnu'ndan (Monemvasia) 15 mil güneybatıya doğru çevresi 60 mil bir ada olarak tarif eder (*Kit b-ı Bahriyye*, s. 291). Avrupalı coğrafyacılar burayı genelde Girit adasının bulunduğu adalar grubu ile Yedi Adalar

Pir  Reis'in *Kit b-ı Bahriyye* adlı eserinde uka adasını gösteren harita (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2612, vr. 146^b)

k b-ı h m yunla birlikte giden peyk ve solakların iç tarafında bulunurlardı. Bu kırk uhadarın ilk yirmisi bellerine tokaları saf gümüşten altın yıldızlı kuşak bağlarlardı. Bu kuşaklar kendilerine hazine-i h m yundan geri alınmak üzere verilirdi. uhadarlar bellerine ayrıca kendi malları olan mücevherli bıçak takarlardı. Öteki yirmi uhadar ve m l zımlar ise bellerine çarşaf kuşanırlar ve haer takarlardı. uhadarlara yılda bir defa mevsime göre üçer uha dolama, birer uha, birer ş li akşır, kavuk, sarık, atlas h re, sade üçer kaftan, üçer entari ve   ayda bir olmak üzere çizme parası verilirdi. Saltanat binisleri sırasında padişaha sunulan arzuhaller uhadar ağa vasıtasıyla silâhdar ağaya verilir, o da padişaha takdim ederdi.

uhadarların maiyetlerinde Has Oda'dan ikişer lala, aşağı koğuşlardan birer kulluku ve birer z l fl  baltacı ile ikişer sofalı, birer heybeci ve ikişer yedeki vardı. Fakat orlulu Ali Paşa zamanında Enderun'da sil hdarların ön plana geçmesinden sonra uhadarın görevi onlara verilmiştir. Bu yüzden geçimleri için kendilerine yıllık 60-70.000 kuruştan 100.000 kuruşa kadar ücret bağlanmıştır.

Başçuhadar ağa dış hizmete çıkınca veya ölünce i hazinede bulunan kişilerin tamamının hazır bulunmasıyla uhdesinde demirbaş olarak kayıtlı her şey

diye tanınan takım içinde sayarlar. Çünkü ada gemiler için bir geçit ve barınma yeri olarak kullanılırdı. Bu kayıtlardan faydalanan Pir  Reis de eserinde liman ile kalesini tarif ederken uka'nın etrafındaki adalarla birlikte güvenli bir sığınma yeri olduğunu söyler. Çuka adası Seyyid Nuh adlı bir denizcinin kitabında da bir haritada gösterilmiştir.

Çuka adasına 1204 yılında Venedik Cumhuriyeti sahip oldu, idaresi ise Venieri adlı bir aileye bırakıldı. Adadan ilk Osmanlı-Venedik antlaşmalarında söz edilmiş ve burada Nakşa adası ve ona t bi yerlerde dostluğun devam etmesine dair bir ibare yer almıştır. Bu kayıttan, mahall  Venedik aileleriyle Osmanlı yöneticileri arasında önemli bir problem bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca zimmetine para geçiren bir  milin (vergi memuru, Venedik kaynaklarında amaldaro) adalara kaçması halinde idadesinin Venedik'ten isteneğinin belirtilmesi, ada yöneticilerinin kaçaklara karşı daha dikkatli olmasını sağlamıştır. Çuka adasının çok iyi korunmasına rağmen 1537'de başlayan savaşta Türkler'in buradan 7000 esir g t rd kleri rivayet edilmektedir. Bu olaydan başka Türkler'in adaya yönelik herhangi bir akını kaynaklarda yer almamaktadır. Ancak 1715 yılında ada Osmanlı yönetimi altına girmiş, fakat bir süre sonra imzalanan Pasarof-